

SKRIVANDETS STÄNDIGA FRAMÅTSKRIDANDE

Den filosofiska diskursen har sedan Platons dagar präglats av skriftångest. I denna artikel behandlar Peter Berglez frågan om varför filosofin ständigt definierat sig som något bortom det skriftliga. Den dekonstruktiva metafysikkritikens främste företrädare, Jacques Derrida, kallar filosofin för ett "visst sätt att skriva", och med detta reser sig en rad frågor: Om filosofi är skrift, vågar man då säga att denna specifika skrift – liksom alla andra skrifter – präglas av en särskild stil? Av retorik? Och varför inte våga säga detta?

Av Peter Berglez

Att kalla ett påstående för "sant" innebär inte att tillskriva det en egenskap, nämligen sanning; det är bara ett annat sätt att ge eftertryck åt påståendet.¹

Den filosofiska diskursen såsom skrift och retorik

Ovanstående citat redovisar Richard Rortys syn på sanningsbegreppet. Begreppet är innehållslöst men fungerar utmärkt som retoriskt instrument när man påstår något. Rorty tror knappt på någonting: inte på sanning, inte på Gud, inte på rationalitet, inte heller på det goda. Det enda som finns, menar han, är debatten mellan människor.²

Den amerikanske pragmatikern riktar kritik mot den filosofiska diskursen, vilken han betraktar som en litterär genre uppfunnen av Platon. Rorty tvekar inte när det gäller att smula sönder den auktoritet som denna diskurs trots allt fortfarande besitter.³ Jag skriver alltså "trots allt". Förkunnelser om historiens slut,

ideologiernas eller den moderna människans död, hänger i hög grad ihop med den filosofiska diskursens vandring in i den utopiska/dystopiska (välj själv) dimridå som brukar kallas för "postmodernism". Filosofin, med sin rationalitetstro och sin sanningsträvan, skulle således vara något passé, ett avslutat projekt.

Detta med filosofins död bör man nog ta med en smula salt. Tankar och formuleringar om verklighetens beskaffenhet inträffar ju fortfarande. Ibland i termer av helhet och system (Habermas), ibland inte. Hur som helst, det fortsätter, och det måste fortsätta. Ingenting har symboliserats och avhandlats till fullo. Något sådant kommer heller inte att inträffa, en sådan *bändelse* är omöjlig.

Nedan behandlas dekonstruktionen, en filosofisk riktning som accepterar *bändelsens eviga frånvaro*. Det enda möjliga är emellertid att sträva mot den omöjliga händelsen och att *leva med* denna paradox. Dekonstruktiva läsningar av tänkare som Hegel, Saussure och

¹ Peter Berglez (född 1973) har studerat medie- och kommunikationsvetenskap vid Högskolan i Örebro samt kommunikationsvetenskap vid Tema Kommunikation, Linköpings universitet. Han undervisar i kommunikationsteori vid Högskolan i Örebro.

¹ Detta utgör Hilary Putnams tolkning av Rorty, ur Mortensen (1993:a), s. 99.

² Mortensen (1993:b), s. 105.

³ Rortys metafysikkritik omfattar framför allt den anglosaxiska, analytiska filosofin. Se Rorty (1979) och (1989).

Freud resulterar i en kritik av den västerländska kulturens epistemologi och ontologi. Denna metafysikkritik behöver dock inte nödvändigtvis resultera i sådana relativistiska värstingsparkar mot den filosofiska diskursen som exempelvis Richard Rorty utmärker sig med. Dekonstruktionen bedyrar filosofins egenvärde och försvarar själva idén med att aktivera sig med ett arbete som aldrig kan slutföras. Så menar i alla fall Jacques Derrida, som sedan 60-talet analyserat den filosofiska diskursens brister. Dekonstruktionen, menar han, vill framhålla den *etiska* nödvändigheten i att ständigt tvinga tänkandet att börja om, och inte minst: att tänka annorlunda. Detta för sanningens och rättvisans skull.⁴

Syftet med denna text är att behandla den dekonstruktiva tesen om *filosofins skriftlighet*. Enligt Derrida bör den filosofiska diskursen ses som en samling hårt sammanknutna *skrifter*. Filosofi handlar således om att "skriva på ett visst sätt". Att betona den filosofiska diskursens skriftlighet innebär tung metafysikkritik. Samtidigt vill dekonstruktionen vara till gagn för filosofin, ja, den vill till och med tillhöra filosofins sfär. En märklig kombination kan tyckas. För det råder inget tvivel om att dekonstruktionens metafysikkritik spottat ur sig påståenden som den filosofiska diskursen traditionellt sett inte velat befatta sig med. Sådant roar vissa (Rorty), men skrämmer och provocerar andra. Påståendet om den filosofiska diskursens skriftlighet framstår nog så kontroversiellt, men än värre kan det bli om man följer upp detta påstående med följande fråga: Givet att filosofin är ett "visst sätt att skriva": vad sker då med den traditionella distinktionen mellan filosofisk argumentation och retorik, den "rena" sanningsträvan kontra konsten att övertyga?⁵

En av de dekonstruktiva ståndpunkter som gett upphov till ovanstående frågeställning är ståndpunkten om det filosofiska *skrivandets* beroende av *retoriska operationer* vid framställningar av människan och världen.⁶ En

sådan uppfattning, eller i alla fall liknande uppfattningar, har givetvis också formulerats från andra håll. Värld att nämna är Chaim Perelman, som betonar den filosofiska diskursens beroende av språket som kommunikationsmedel, och att användande av språket hänger ihop med en viss synvinkel, ett visst ställningstagande: en problematik som även borde gälla det förnuftiga filosofiska vetandets diskurs.⁷

Nu gällde det alltså dekonstruktionen. Derrida drar sig inte för att använda ord som skrift och retorik när han tar sig an den filosofiska traditionen. Frågan är om dekonstruktionen *likväl* förmår att formulera en nykter metafysikkritik, en kritik som *inte* tenderar att förvandlas till ovan exemplifierade vulgorelativism (Rorty). Denna fråga uppmärksammas i artikelns slutfas.

Om dekonstruktionen

Det är inte någon Derrida-expert som författat denna artikel. Men min förhoppning är att jag skall kunna erbjuda en liten inblick i den dekonstruktiva teoribildningen.⁸ Frågan om filosofins skriftlighet och dess beroende av retoriska operationer ska tas upp, men innan dess vill jag kortfattat nämna Derridas uppfattning om relationen mellan talet och skriften: det är *traditionens nedvärdering av skriften i förhållande till talet* som utgör själva utgångspunkten för Derridas metafysikkritik.

Om talet och skriften

Enligt Jacques Derrida har filosofin traditionellt sett definierat sig som något annat än skrift. Filosofin har inte velat vara något skrivet. Likväl har aktiviteten – att skriva – varit ett nödvändigt ont för denna diskurs. Misstänksamheten och misstron har bland annat riktat sig mot skriftens oförmåga att fungera språkligt kommunikativt. Att skriva har helt enkelt uppfattats som usel kommunikation. Resonemangen har varit av följande karaktär: Skriften är inget att lita på, den förvanskar och förvränger verkligheten; skriften bryter upp

4 Vad beträffar Derridas problematisering av rättvisebegreppet, se exempelvis *Specters of Marx* (1994).

5 Tidigare analyser av relationen mellan filosofi och retorik i *Rhetorica Scandinavica*, se Fafner (1997), s. 7-19 och Ramirez (1997), s. 18-25.

6 Se gärna Culler (1983).

7 Perelman (1993), s. 56. Se även Rosengren (1997).

8 Vad beträffar litteratur av Derrida, se exempelvis (1976) och (1978).

den relation som *talet* präglas av, relationen mellan intention och uttryck, denna länk som garanterar att språket träffar mottagarens medvetande. Författarens kommunikation genom skriftens medium innebär misslyckad kommunikation, dels på grund av läsarens försenade karaktär – läsarens möte med författaren kan ju aldrig ske i det omedelbara nuet – dels på grund av textens förmåga att självständiggöra sig från författarens intentioner – skriften förmår endast att erbjuda *spår* av författarens närvaro.⁹

Talet, detta uppfattas som något helt annat. Talet innebär kommunikativ närvaro. Man hör sig själv tala i det omedelbara nuet, och den man talar med är närvarande. Talet är det ursprungliga, det fullkomliga och det levande: Här sker en förenig mellan intention och uttryck. Genom talet är det möjligt att uttrycka vad man menar utan att några större missförstånd behöver uppstå. Talet måste således premieras framför skriften. Skriften kan inte ses som något annat än talets bastard. Så har tänkare som Platon och Rousseau menat.

Jacques Derrida ifrågasätter den hierarkiska bestämningen av talet och skriften. Talet såsom närvaro vilar på en omöjlighet, menar han. Visst är det möjligt att uppleva talet såsom närvaro och ursprung. Men denna upplevelse kan endast uppstå genom talets parasiterande på ett annat, bortträngt och frånvarande, element: följaktligen skriften. Att bestämma varat såsom närvaro (*présence*) präglas av en illusion, eftersom närvaron framträder genom "det andra", det frånvarande. Närvaron präglas av frånvaro "i det samma". Det fullkomliga – vilket det än må vara – framträder genom det ofullkomliga.

Vad beträffar språk och kommunikation argumenterar Derrida för att talet bör förstås utifrån skriftens principer. Varken talet eller skriften utlovar några garantier för lyckad kommunikation. Kommunikation innebär alltid ett risktagande. Språket kan alltid säga något mer eller mindre, ja, något annat än vad som var meningen, detta vare sig man talar eller skriver.¹⁰ Därmed inte sagt att vällyckad

kommunikation är omöjligt, men att skriften skulle utgöra något sekundärt i relation till talet i detta sammanhang – en sådan *logocentristisk* idé – vill dekonstruktionen ifrågasätta och problematisera, utan att för den skull premiera skriften framför talet. Istället menar Derrida att språk och kommunikation präglas av ett generellt skrivande. Derrida betecknar det generella skrivandet som Ur-skrivningen (*archi-écriture*). Skriftens opålitliga karaktär fanns där redan från "början" skulle man kunna säga. Talet har hela tiden besudlats av skriftlighet.

Nu framstår det kanske som om Derrida också gör sig skyldig till en bestämning av varat såsom närvaro, att han uppfattar det generella skrivandet som närvaro och ursprung, vilket i sin tur skulle innebära att han trots allt prioriterar skriften framför talet. Derrida tänker tvärtom. Det generella skrivandet som något ursprungligt markerar den rena närvarons omöjlighet. Det närvarande har alltid varit beroende av det frånvarande; *redan från början* var närvarons framträdande beroende av avståndet – *skillnaden* – till något annat. Märk väl att teorin om skriftlighetens från-början-varo inte levererar några löften om vilket positivt innehåll det ursprungliga, det naturliga, det fullkomliga, ska fyllas med. Ursprunget är ett sorts icke-ursprung där det enda grundläggande är bildandet av skillnad. På detta vis försöker Derrida undvika att reproducera det traditionella tänkande som dekonstruktionen har som syfte att ifrågasätta.¹¹

Derridas kritiska analys av talets prioritet framför skriften fungerar som en sorts mall för dekonstruktionens metafysikkritik. Samma princip om närvaro och frånvaro tillämpas på andra områden, exempelvis på traditionella motsatspar som subjekt/objekt (Descartes), natur/kultur (Rousseau) och man/kvinna (Freud). Derrida menar att det tänkande som gett upphov till talets prioritet framför skriften inte endast har präglat den filosofiska diskursens arbete. Bestämningar av varat såsom när-

Austins talhandlingsteorier, s. 204-210. Se även Habermas (1987), s. 185-210.

11 Carlshamre (1986) m. fl. menar dock att Derridas antimetafysiska tes om *archi-écriture* likväl ger prov på ny metafysik.

9 Se Kemp (1993), s. 13-27.

10 Se Kemps (1993) redogörelse av Derridas dekonstruktion av J L

varo har genomsyrat den västerländska kulturen som sådan.

Om filosofin och skillnaden

Derrida kommer således fram till att den filosofiska traditionen förbisett frånvarons betydelse för närvaron, att *mening* framträder genom skillnad, eller närmare bestämt, genom *skillnadernas spel*. Principen om skillnad kallar Derrida för *différance* (vara olika). Mening formas genom skillnad och avstånd. Detta innebär exempelvis att ett ord även erhåller sin betydelse utifrån vad det inte betyder: ordet får sin mening genom relationen till andra ord. Vidare måste filosofins diskurs förstås med utgångspunkt i principen om skillnad. Filosofins skrifter framträder genom sin relation till annat skrivande. Annat skrivande, detta kan vara vetenskapliga, litterära eller juridiska skrifter, skrifter som alla präglas av olika stilar. Likaså har den filosofiska skriften sin unika stil.

Som tidigare nämdes har filosofin inte velat vara något skrivet. Traditionellt sett har filosofin inte velat identifiera sig som skrift eller som stil. Det filosofiska författandet har inte velat jämföra sig med något annat författande, utan dess skrivande har velat vara något för-sig-själv, något som befinner sig bortom alla relationer och jämförelser. Denna autonomisträvan har bidragit till filosofins liv *utanför* eller *vid sidan av* skillnadsspelets princip. Filosofin har liksom försökt att ställa sig utanför språkets och förnuftets ordning – och detta kan tyckas vara märkligt, för denna ordning, språkets och förnuftets ordning, har filosofin samtidigt avsett att diktera och behärska. Så hur hänger detta ihop?

Följande föreställda process åskådliggör förhoppningsvis vad som åsyftas. Först har en filosofisk skrift författats. Dess skriftpräglade identitet har därefter växlats ut mot en ny identitet: det filosofiska bidraget är otvivelaktigt skrift men blir samtidigt till något annat, något bortom det skriftliga. Bidraget har liksom sänts upp i det blå. Och där uppe, bland osynliga metafysiska moln, har den filosofiska skriften formats till filosofi (skakat av sig ett efterföljande *-sk skrift*). Därifrån –

endast därifrån – har den filosofiska redogörelsen av människan och världen förmått diktera allt annat skrivande (nere på marken). Filosofins diskurs har fungerat som ordningens centrum, men från en *yttre position*.

Om det filosofiska författandet alltid har varit införlivat i det generella skrivandets sfär, i skillnadernas spel, då betyder detta att denna diskurs aldrig har varit sig själv, att den aldrig velat vara sig själv. Samtidigt har den filosofiska diskursens överlevnad och dess auktoritet som förmedlare av sanning och förnuft grundlagts genom exakt samma faktor: att inte vara sig själv.

Derrida och dekonstruktionen vill få filosofin att bli sig själv; dekonstruktionen vill redogöra för filosofins sanna identitet. Frågan är vad som sker när dekonstruktionen erbjuder denna hjälp. Vilket pris får filosofins diskurs i så fall betala? För vad händer när skrifterna plockats ned från det metafysiska himlavalvet? Degraderas filosofin till vilket skrivande som helst, eller förmår det att behålla sin auktoritet som ett skrivande bortom allt annat skrivande?

Denna fråga återkommer jag till nedan. Innan dess vill jag uppehålla mig ytterligare en stund med den filosofiska traditionens traumatiska relation till det skriftliga. Traumat framträder som tydligast när man berör frågan om *skrivandets aktivitet*.

Om filosofin och det absoluta punktsättandets omöjlighet

Tidigare nämdes *différance*. Verbet *différer* präglas av en dubbel betydelse, dels skillnad (vara olika), dels *uppskjutande*. Bildande av skillnad skapar det enas avstånd till det andra. Samtidigt innebär bildande av skillnad ett *uppskjutande av den ändliga närvaron*. Den ändliga närvaron är en närvaro som verkar kunna framträda oberoende av någon skillnadsprocess; det framstår som om den äger kraften att utplåna skillnadernas spel (se ovan). Men det är uppskjutandets process som garanterar bildande av skillnad. Varje gång skillnad händer, så händer *inte* den ändliga närvaron.

Den ändliga närvaron måste förstas som

något omöjligt. Formande av mening och kunskap kräver relationen mellan det närvarande och det frånvarande, och följaktligen ständiga uppskjutanden av den ändliga närvaron. Den ändliga närvaron är således omöjlig, men utgör samtidigt själva målet för meningens och kunskapens tillblivelse. Kunskapen har velat vara – och vill vara – något oreducerbart, självnärvarande och ändligt, och det är således denna omöjlighet som den filosofiska traditionen kringgått genom sina bestämningar av varat såsom närvaro.

Nu kan man fråga sig: Vad innebär det att skjuta upp något omöjligt? Skjuta upp det omöjliga – vilar det inte något väldigt motsägelsefullt över detta? Det är här som frågan om skrivandets aktivitet kommer in i bilden. Alla vi som skriver – och detta innebär verkligen *alla* – förhåller oss till den ändliga närvarons omöjlighet.

Skrivande måste förstås som en oavbruten process; skrivande leder helt enkelt alltid till *ännu mera* skrivande. Så menar Derrida, och genast inbefinner sig lusten att säga: Detta är fel. Skrivande tar visst slut: att sätta punkt för en skrift, sådant sker hela tiden. Och nog brukar vi skriva en sista mening och därefter sätta punkt i de texter vi alla författar titt som tätt. Visst kan vi känna oss nöjda med resultatet, och därför slutar vi. Men avslutandet kan lika gärna ha att göra med leda, tidsbrist eller en utsatt deadline. Derridas poäng är att punktsättanden måste förstås som *uppskjutanden*, där det ofullbordade skjuts fram på obestämd tid. *Det absoluta punktsättandet* – skriftens fullbordande – kan inte existera i annan form än som fantasi. Uppskjutandet av skriftens fullbordande kan därmed ses som ett uppskjutande av den ändliga närvaron – detta omöjliga.

Enligt Derrida handlar allt detta egentligen om livet och döden. Skrivandets aktivitet handlar om livet självt, för livet kan på sätt och vis ses som en omväg, ett ständigt uppskjutande, fördröjande, av döden – denna punkt som upphäver varje avstånd och skillnad. Så i egentlig mening är det inte livets fullbordande, livsförverkligandet – utan istället döden – som ständigt skjuts på framtiden.

Skrivandets aktivitet strävar efter fullbordande, ett absolut punktsättande. Men skrivande

leder alltid till ännu mera skrivande. Det handlar om ett jagande efter något som aldrig låter sig fångas till fullo. Den rest eller brist som ständigt måste fyllas ut för att fullbordande ska ske, denna rest är inte möjlig att symbolisera och kan heller inte förstås.

Denna icke-symboliseringsbara rest är lika obegriplig som döden. Döden utgör ju den rest som förnuftet inte rår på. Vetskap om döden som händelse, detta är möjligt, för döden händer ju ständigt runt omkring oss. Men att tänka döden, detta är omöjligt. Som Zygmunt Bauman påpekar: "Döden är när allt kommer omkring just det otänkbara: ett tillstånd vi inte kan åskådliggöra – eller ens konstruera begreppsligt."¹² Förnuftet begriper inte döden, eftersom döden befinner sig utanför det symboliska universum som förnuftet verkar i.¹³ Därför är det absoluta punktsättandet och symboliseringen av döden två lika stora obegripligheter, eller närmare bestämt: Det är en och samma stora obegriplighet.

Uppskjutande, punktsättande, död: Vad har allt detta att göra med den filosofiska diskursen aviga inställning till det skriftliga? Betydelsefullt att uppmärksamma är att skrivande alltid lämnar utrymme för utvecklingsmöjligheter: ett framtidskridande och ett fortsättande. Enligt Derrida har filosofins diskurs inte kunnat anamma detta. Strävan efter att symbolisera människan och världen har utmynnat i försöket att sätta stopp för skrivande, inte för någon enskild skrift, utan för skrivande överhuvudtaget (ett absolut punktsättande så att säga). Beviset för att formulerade sanningar om människan och världen verkligen stämmer torde ju vara att inget längre kan skrivas, att allt skrivande i efterhand ter sig överflödigt. Viljan har varit stark, detta att sätta punkt för gott. Men i egentlig mening inträffar inte något sådant. Skrivstoppets fundamentala omöjlighet leder istället till att varje anspråk på ett absolut punktsättande erhåller

¹² Bauman (1992), s. 27.

¹³ Behovet av – eller snarare begäret av – att symbolisera det icke-symboliseringsbara bearbetas inte minst inom populärkulturen. Listan kan göras lång, men ett mycket konkret exempel är filmen *Dödlig Puls* (1990) där några medicinstuderande (Julia Roberts, Keifer Sutherland) genom experiment avlivar varandra under några få minuter för att på så sätt kunna beskriva sina erfarenheter av dödsögonblicket.

en imaginär karaktär där resten, bristen, alltså det ofullbordade, förträngs eller sopas under mattan.

Inte endast den filosofiska traditionen har fungerat på detta vis, utan även vetenskapernas och ideologiernas uppkomst kan i viss mån uppfattas som försök att sätta stopp för skrivande överhuvudtaget. Det må handla om positivismen eller psykoanalysen, liberalismen eller socialismen.

Att dekonstruera den filosofiska diskursens retoriska operationer

Hur ser då en Derrida-sanktionerad läsning ut? Vad gör man vid en dekonstruktiv läsning? Jonathan Culler föreställer sig en dekonstruktiv läsning på följande sätt: "to deconstruct a discourse is to show how it undermines the philosophy it asserts, or the hierarchical oppositions on which it relies, by identifying in the text the rhetorical operations that produce the supposed ground of argument, the key concept or premise."¹⁴ På ett abstrakt plan handlar Cullers dekonstruktion om att fokusera på det västerländska tänkandets bestämningar av varat såsom närvaro. Den kritiska läsningen består primärt i att försöka demaskera och därefter ifrågasätta de strategier som syftar till att avsluta skrivande för gott, eller en liknande variant: att uppmärksamma de strategier som syftar till att sopa frågan om det absoluta skrivstoppets fundamentala omöjlighet under mattan. Detta förutsatt att den aktuella skriften verkligen gör anspråk på att avsluta skrivande överhuvudtaget. Den filosofiska diskursens bestämningar av ordning, system, helhet och regelbundenhet kan mycket väl vila på en helt annan grundval än den själv vill hävda. Dekonstruktionens uppgift blir då att lyfta fram ett element som hamnat i periferin – i textens marginaler – och därefter hävda det skenbart betydelselösa elementets betydelse för grundvalens närvaro. Det handlar således återigen om att framföra kritik mot bestämningar av varat såsom närvaro.¹⁵

¹⁴ Culler (1993), s. 86.

¹⁵ Se även Carlshamre (1986), s. 47-62.

Det finns emellertid en annan sida av det dekonstruktiva förhållningssättet till filosofins skriftlighet. Den tidigare nämnde Jonathan Culler är litteraturvetare, och det är i hög grad inom den litteraturvetenskapliga disciplinen som dekonstruktionen fått ordentligt fotfäste, vilket i och för sig kanske inte är så märkligt. Jacques Derridas påpekande om den filosofiska diskursens skriftlighet och dess specifika stil kan ju tolkas som en uppmaning till läsare av filosofi att betrakta den filosofiska diskursen "som vilken diskurs som helst", vilket i sin tur skulle kunna innebära att man kan ställa samma typer av frågor till en filosofisk (eller varför inte en vetenskaplig) skrift som till ett skönlitterärt verk: Vilken stil präglas skriften av? Används ett metaforiskt framställningsspråk? Förekommer retoriska operationer? För att uttrycka sig drastiskt: *Som om* en och samma dekonstruktiva analysmetod skulle kunna tillämpas på såväl Husserl som på Hemingway.

Denna tolkning av det dekonstruktiva tänkandets eventuella konsekvenser för distinktionen mellan filosofi och litteratur leder oss oundvikligen in i en avslutande diskussion som handlar om huruvida Derrida ska ses som en försvarare eller som en fiende av upplysningstraditionens förnuftsbegrepp.

Dekonstruktionen – förnuftets fiende nummer 1?

Är det möjligt att sälla sig till den dekonstruktiva skolan och *samtidigt* argumentera för filosofins egenvärde? Frågan ställs mot bakgrund av att själva idén om den filosofiska diskursens skriftlighet kan uppfattas som tämligen osympatisk, ja, närmast destruktiv.

Så tycker Jürgen Habermas, som i *The Philosophical Discourse of Modernity* (1987) går till attack mot Derrida och dekonstruktionen.¹⁶ Enligt Habermas leder Derridas tänkande till att skillnaden mellan filosofi och litteratur upplöses, något som i sin tur raserar möjligheterna för en förnuftig filosofisk argumentation om det sanna. Vad blir skillnaden mellan filosofisk argumentation och retorik? frågar sig Habermas. Ska allt hänga på den

¹⁶ Habermas (1987), s. 161-210.

estetiska övertalningsförmågan?

Habermas hanterar upplysningstraditionens förnuftsbegrepp varsamt, och hans språkpragmatiska teori om ett kommunikativt handlande kräver ett försvar av den filosofiska diskursens prioritet framför andra diskurser. Derridas resonemang verkar han uppfatta som direkt förnuftsfiendliga. Habermas kritik leder det dekonstruktiva tänkandet rätt in i Richard Rortys tomma sanningsbegrepp och dennes uppfattning om att ordet sanning bäst används när man avser att övertyga någon om något. Den filosofiska diskursens anspråk på att förmedla sanning om människan och världen är ett minne blott. Inget "visst sätt att skriva" ska utöva makt över andra "vissa sätt att skriva". Hierarkin måste raderas. Exempelvis ska litteraturen och litteraturkritiken inte behöva betraktas som mera fiktiv än det filosofiska tänkandet. Och den filosofiska diskursen ska inte uppfattas som mindre befriad från retoriska operationer än litteraturen och litteraturkritiken. En sådan utveckling bereder vägen för en hierarki- och auktoritetsbefriad debatt mellan människor – detta absoluta favoritscenario för en tänkare som Richard Rorty.

Derrida-kännaren Peter Kemp försöker bemöta Habermas kritik av dekonstruktionen. Kemp påpekar att Derrida "respekterar andra filosofer och det filosofiska tänkandets egenart".¹⁷ Respekten för den filosofiska diskursens arbete skulle således indikera att Derrida läser filosofi och litteratur på olika sätt. Läsningar av Kant och Kafka handlar om två olika saker. Men samtidigt kan man fråga sig om det kan vara så att Derrida inte vågar stå för dekonstruktionens konsekvenser. Tänk om dekonstruktionens logik upplöser skillnaden mellan filosofi och litteratur vare sig Derrida vill detta eller inte? Så vad vill egentligen Derrida? Vilket *mål* eller vilken *plan* har dekonstruktionen förutom att rasera och omvärdera förgånget tänkande?

Min tolkning av dekonstruktionen är att ett *uttömmande* svar på denna fråga vore oförenligt med ett dekonstruktivt tänkande. Dekonstruktionen får inte låta sig frestas att producera en till fullo utformad idé om människan

och världen. Dekonstruktionen ska verka i filosofins sfär, men måste själv undvika att förvandlas till en absolut filosofi. Om dekonstruktionen överskrider sin roll som emancipatorisk metod, infaller risken att metafysik uppstår mitt i det metafysikkritiska projektet. Så har ju fallet varit med vissa grenar av den "postmoderna" teorin (Baudrillard, Lyotard), där vass kritik av den västerländska kulturens epistemologi och ontologi tenderat att forma ny metafysik, och således nya universal lösningar på vad kunskap, verklighet och sanning är för någonting.

Dekonstruktionen vill se den filosofiska diskursens arbete fortskrida, sida vid sida med de andra diskurserna. Den står gärna bredvid och tittar på. Men så snart någon vill sätta stopp för fortskridandet, när någon gör anspråk på att avsluta skrivandets process, då vill dekonstruktionen träda in i handlingen med sin påminnelse om det absoluta punktsättandets omöjlighet. Detta ständiga sökande efter filosofins oredovisade metafysik, och tillämpningen av begrepp som skrift, stil och retorik – allt detta får dekonstruktionen att framstå som destruktiv och kreativ på en och samma gång. Kanske är det så, att den måste verka på detta sätt – destruktivt och kreativt – för att överhuvudtaget fungera som metod.

¹⁷ Kemp (1993), s. 208.

Litteratur

- Bauman, Zygmunt (1992): *Döden och odödligheten i det moderna samhället*. Daidalos, Göteborg.
- Carlshamre, Staffan (1986): *Language and Time: An Attempt to Arrest the Thought of Jacques Derrida*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg.
- Culler, Jonathan (1983): *On deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*. Routledge and Kegan Paul, London, Melbourne and Henley.
- Derrida, Jacques (1976): *Of Grammatology*. John Hopkins University Press, Baltimore.
- (1978): *Writing and Difference*. Routledge, London.
- (1994): *Specters of Marx*. Routledge, London & New York.
- Fafner, Jørgen (1997): "Retorikkens Brændpunkt", i: *Rhetorica Scandinavica* nr 2/1997, s. 7-19.
- Habermas, Jürgen (1987): *The Philosophical Discourse of Modernity*. Polity Press, Cambridge.
- Kemp, Peter (1993): *Döden och maskinen: En introduktion till Jacques Derrida*. Brutus Östlings Bokförlag, Stockholm/Stehag.
- Mortensen, Anders (1993:a): "Richard Rorty – en komprometterande bundsförvant?", i: *Res Publica* nr 24, dec. 1993, s. 91-104.
- (1993:b): "Fullblodspragmatikern: En intervju med den amerikanske filosofen Richard Rorty", i: *Res Publica* nr 24, dec. 1993, s. 105-113.
- Perelman, Chaim (1993): "Retorik och filosofi", i: *Res Publica* nr 24, dec. 1993, s. 53-62.
- Ramírez, José Luis (1997): "Konsten att tala – konsten att säga", i: *Rhetorica Scandinavica* nr 3/1997, s. 18-25.
- Rorty, Richard (1979): *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press, Princeton.
- (1989): *Contingency, Irony and Solidarity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rosengren, Mats (1997): *Psychagogia: konsten att leda själar: om konflikten mellan retorik och filosofi hos Platon och Chaim Perelman*. Göteborgs universitet, Göteborg.
-